

նախու համար: Թէև շատերը քաշում են, բայց դրան առհասարակ այնքան չեն հաւատում:

Երբեմն, թէև շատ հազիւ, պատահում է, որ հիւանդ կանանցից մէկն ու մէկը «տեսիլք» է լինում. այն է՝ ուշքը գնում է, մի քանի օր անզգայ մնալուց լստոյ նորից ուշքի է գալիս և սկսում է պատմել այցելուներին, թէ ինչ շնորհքի է արժանացել ինքը Աստծուց, թէ ինչպէս ինքը գնացել, մաս է եկել միւս աշխարհը, թէ ում և ինչեր է տեսել այնտեղ, թէ ինչպէս նեղութեան մէջ է այնտեղ նրանց այս ինչ ազգակա-նը, թէ ինչ է պակաս նրան և կամ թէ ինչ է հարկաւոր ա-նել, որ ննջեցեալը հանգստանայ միւս կեանքում և այլն, կը-ցելով այդ պատմութիւններին մի շարք գուշակութիւններ ու մարգարէութիւններ այցելու դրացիների կեանքի ու ապագայի մասին:

XII. Սնոսիապաւսութիւններ.

Գուշակութիւններ: 1. Գործի դնալիս, թէ որ ճանապարհին կտցահարը «ծկծկայ», գործը գլուխ չի գալ:

2. Թէ որ կաշաղակը «ճղճղայ» ճանապարհի ձախ կողմը, գործը չի աջողուիլ, կամ թէ կորուստ մանգալիս՝ չի գտնուիլ. իսկ թէ աջ կողմը «ճղճղայ», վնաս չի տալ:

3. Աքաղաղը թէ որ ցերեկը շէմքին նայելով իրար վրայ երեք անգամ կանչէ, կամ հիւր կը գայ, կամ մի նոր լուր կառնեն:

4. Ականջը որ ծւայ, նոր լուր կառնեն:

5. Աղաւը որ տան վրայ կռկռայ, տան դրսի ազգական-ներից մէկը կը մեռնի:

6. Երբ ուզում են իմանալ թէ իրանց դրսի ազգականը գալու է թէ ոչ, բռնում են կատուի պոչից, թէ որ պոչը շար-ժէ հորիզոնական ձևով, չի գալ. իսկ թէ վերևից ներքև՝ կը գայ:

7. Փէ՛լ-չաքալը» (չախկալի մի տեսակն է) ում արտի մէջ որ ոռնայ, նրա տիրոջ տնից մէկը կը մեռնի և կամ մի վնասի կը հանդիպի: Ասում են՝ որ ոռնացած տեղը «փէ՛լ-»

չաքալը» փայտի մի կտոր է թաղում. թէ որ փայտը գտնեն ու հանեն, վնաս չի գալ, թէ որ չը գտնեն՝ վնաս կը տեսնեն:

8. Կատուն որ արևմուտք դառնայ ու պառկի, լաւ նշան չէ. մեռել կը լինի:

9. Երթիկից որ մուր թափուի, տունը մօրուքաւոր մարդ կը գայ:

10. Մուրը հողի վրայից վերցնելիս՝ թէ որ բութ մատին կպչի, տունը կին մարդ կը գայ. իսկ թէ ցուցամատին կպչի՝ տղամարդ կը գայ:

11. Արտում բանելիս՝ թէ որ «էօգնէ»րից» (մի որոշ չափ տեղ) վերև մի գորտ տեսնեն, «էօգնէ»րը՝ վեր չի դնալ, չի աւելնալ:

12. Հիւանդը թէ որ քիթը կամ եղունգները «քցմուտէ» կը մեռնի:

13. Փռնգտալուց յետոյ՝ մատին թքում, քսում են յոնքին, մէկ-մէկ իրանց մօտեկների անունը տալով: Որի անունը տալուց յետոյ որ մազը ընկնի, ասել է՝ թէ նա է իրան չիշել:

14. Հունը թէ որ ունայ, մեռելի կամ հիւանդութեան նշան է. պէտք է իսկոյն մի դանակ ցցել գետին, որ նշանը սուտ դուրս գայ:

15. Երկու ագռաւ թէ որ իրար յետևից կռկռալիս թըռչեն, մեռլի նշան է:

16. Առհասարակ ամեն տեսակ բերքի առատ դալը լաւ նշան չի համարւում. վատ բան է գուշակում:

17. Ընկած հրացանի վրայից եթէ մէկն անցնի, էլ չի դիպչի:

18. Իր բռնած առաջին որսից ով որ ուտի, լաւ խիող չի դուրս գալ:

19. Հարսնիք կանչելիս՝ թէ որ «ձընողը» (կանչողը) նըստի, հարսը ծոլ ու «նստով» կը լինի:

20. Աղջիկը հարս գնալիս՝ ոտները գետնին չը պէտք է քոտքոտացնի, թէ չէ՝ տան «բէ»րէ՝քէ՞թը» հետը կը գնայ:

21. Արտուժ ցանք անելիս՝ երեխի վրայ սերմ դցելը լաւ չէ. երեխան չի մեծնալ:

22. «Ղալիշը» (լծի կաշին) ղլխիվալը կախելը լաւ չէ. տանը վնաս կը դայ:

23. Տրեխը առաջ աջ ոտինը պիտի հագնել. ձախը առաջ հագնելը լաւ չէ. գործը աջող չի դնալ:

Կիրակի ու չէքոռուէի օրեր: Առհասարակ չորեքշաբթին ու ուրբաթը շաբթուան մէջ վատ օրեր են: Այդ օրերին գործ սկսելը լաւ չէ. նոր հերկ և առհասարակ երկրագործական նոր բան չեն անել:

Հերկի, ցանքի և ճանապարհ դնալու համար շաբթուան մէջ աւելի լաւ են համարում — երկուշաբթին, հինգշաբթին և շաբաթը: Մասնաւորապէս ցանքի համար ամենից լաւ է երկուշաբթին, ապա թէ հինգշաբթին ու շաբաթը. ամենից վատ են երեքշաբթին և ուրբաթը. այդ օրերին ցանածը մուր կը բռնի և որոմ շատ կը բերի: Երեքշաբթի առհասարակ նոր գործ չեն սկսում, ոչ ցանք և ոչ էլ ճանապարհ դնալն:

— Երեքշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ երեկոներին գործը շուտ են թողնում. այդ երեկոներին չի կարելի մինչև մութը բանել. որովհետև մեղք է: Այդ երեկոներին «չորեք մուտ», «ուրիշտէք» ու «կիրակշտէք» են ասում: Ով որ այդ երեկոներին սամի ծռի, որդին կը ծռի ու գործն էլ չի աջողի: «Չորեքմուտի» և «Ուրիշտէքի» երեկոներին շատ բանողը «հաւկուր» կը բռնուի:

Չորեքշաբթի և ուրբաթ ոչ շոր են լուանում և ոչ էլ եղունգ կտրում: Եղունգ կտրում են աւելի հինգշաբթի կամ շաբաթ. միւս օրերին լաւ չէ. մանաւանդ չորեքշաբթին և ուրբաթը, այդ օրերին կտրած եղունգը «չուխտ» կը դառնայ (հաստանալ) կամ շան մազ կը բռնի: Ետում են որ չորեքշաբթի օրը ծառ կտրելն էլ լաւ չէ. ճիճուն կուտէ:

«Կօկօրասի» (մեծ պասի առաջին շաբաթը) ամբողջ շաբաթը բանելու համար լաւ չեն համարում: Երկուշաբթին «ցեւտուն» է. ով որ այդ օրը բանի, ողջ տարին նրա տանից ցեցն անպակաս կը լինի: Երեքշաբթին՝ «Սէլտուն» է (Սէլտար) էլ

են ասում)։ այդ օրը բանողի արտը «սէլը» — հեղեղը կը տանի։
 Զորեքշաբթին՝ «Գէ'լտուն» է։ մալերը գալլը կուտէ։ Հինգ-
 շաբթին՝ «քօմտուն» է։ շէնքերը քամին կը տանի։ Ուրբաթ՝
 — «մկտուն» է։ տանը մկներ կը շատնան։ Չարաթ՝ «ցաւ-
 տուն» է։ տունը ցաւով կը բռնուի։

Մարտի 1—9 ասում են «լիկախօնձ» է։ սիմինդը չեն
 ցանում։

Ծննդի ու Զատիկի լինանքին ամեն իրիկուն «Հաւկուր» է։
 Թէ որ ծնողները «Հաւկուր» չը պահեն, այսինքն՝ արևի մըտ-
 նելուն պէս՝ դօրծը չը թողնեն, որդիքը «Հաւկուր» կը բըռ-
 նուեն։ Զատիկի լինանքի Համար էլի ասում են, որ ամեն Հինգ-
 շաբթի մինչև Համբարձում՝ իրանց հները սովորութիւն են
 ունեցել կիրակի պահելու։ «սէլի» օրեր են եղել նրանց Համար.
 չը պահողի արտը ջուրը կը տանէր։ Թէև լսել են որ այդպիսի
 մի սովորութիւն եղել է իրանց մէջ, բայց հիմա այդ օրերին
 Համարեա ոչ ոք կիրակի չի բռնում։

Հաց։ Ուրիշի ձեռքին Հաց կոտրելը լաւ չէ, մեղք է.
 պէտք է ձեռքիցն առնել, այնպէս կոտրել, և կամ թէ չէ՝
 թողնել, որ ինքը կոտրի։

Հացը նոր Հանած Ժամանակ ուտելը մեղք է. Հացի «բու-
 դը» պէտք է արտը դնայ Հասնի, որ ապա ուտուի։

Հացը տակն ու վրայ չեն դարձնիլ. մեղք է։

Հացը շատ մեծ չը պիտի խածել, թէ չէ մեծ պատառը
 կը դողայ։

Հաց ուտելուց վերկենալ «ճապղտել» (ճմկտիլ) լաւ չէ.
 մեղք է։

Ով որ «ճաշի» տակուցքը գդալով քերէ ուտէ, նրա Հարս-
 նիքին անձրև կը գայ։

Ով որ Հացի մանր փշուրք ուտէ, նրա նշանածը սիրուն
 կը լինի։

Կնոջ Հետ Հաց ուտողի միըուքը «քեօսա» կը լինի։

Կենդանիներ։ Նոր դնած մալը յետ չփախցնելու Համար
 պէտք է դնելի մինչև պոչի ծալը մի թելով չափել (պոչը
 պէտք է բռնել Հօրիգօնական, կախ չը լինի)։ Թելը պահել

տան կամ գոմի շէմքի դիմին. դրանից լետու էլ մալը լետ չի փախչիլ:

Դալը որ տաք-տաք ուտուի, հորթը կամ «փալախը» (գոմէշի ձագ) շոր «ծամուկ» կը լինին:

Որպէս զի նոր ծնած հորթը կամ «փալախը» ձայնով լինին, թէ հորթ է՝ պէտք է դալի մէջ «բոլոքել» (բառաչել), իսկ թէ փալախ՝ պէտք է «մըռալ» (գոմէշի ձայն հանել):

Կովը կթող կնոջ մատին թէ որ մի մատնի չը լինի, կովը շատ կաթ չի տալ և ծծերն էլ կը տրաքուեն:

Մալը դիշերը դուրս մնացած ժամանակ պէտք է դռան շէմքի վրայ դնել երկու գտալ խաչաձև, որ գազանը մալին չմօտենայ:

Թէ որ մի «դիափ» կանչէ և ուրիշը նրան չը ձայնակցէ, վերջինը կը բորտի:

Փոխ ու տոռոռոռ: Ջրաղացից նոր բերած ալիւրից փոխ տալը լաւ չէ. «բէրէքէթը» հետը կերթայ. պէտք է նախապէս մի քիչ վրայից վերցնել և ապա թէ տալ:

Սապոնը մէկին տուած ժամանակ տուողը իր ձեռքի վերի երեսին է դնում, այնպէս տալիս:

Ուրիշին հաւ տուած ժամանակ՝ պէտք է հաւից 3 փետուր քաշել, բունը զցել, որ մնացած հաւերին վնաս չդաչի:

Սակարկութեան ժամանակ՝ պէտք է բուլթ մատները եղունգները իրար քսել, որ առուտուրը լաւ աջողուի:

Գործի կամ առուտուրի գնացած ժամանակ՝ պէտք է դուլպի մէկը շուռ տուած հագնել, որ գործը աջողի:

Քսակի բերանը ներքև դարձած փող չը հանել միջից. «բէրէքէթը» կը դնայ:

Յաւեք ու դեղեք: «Անընէլ» — այսպէս կան մարդիկ, որ չար աչք ունին և կարող են աչքով տալ, այսինքն՝ ցաւ ու փորձանք բերել՝ եթէ նրանք մի բանի հաւանք կամ նախանձեն:

Չար աչքից աշատուելու համար այս միջոցները կան.

1. Թէ որ մէկը մի բան տեսնի ու աչքը մէջը մնայ, պէտք է թքի, թէ չէ՝ աչք կը տայ:

2. Թէ որ մէկին փորձել են, որ չար աչք ունի, նրանից ազատուելու համար պէտք է նրա ոտնամանը ծակել:

3. Նորածին կովի և առհասարակ «կաթում» ու գեղեցիկ մալերի ճակտին կապում են վայրի խնձորենուց և կամ հասարակ ապակուց շինած զանազան տեսակ «յուլուններ» («աչիչ յիւլուն»), խողի ատամ, նալերի կտորտանք, հաւի ծերտ շորի կտորի մէջ փաթթած, երբեմն էլ ակըմօմ են կպցնում մի կողմի ականջի մազին, որ «չակնըռին»:

4. Որպէս զի արտի կամ «ածուքի» բերքը «չակնըռէ», մէջը տնկում են վայրի խնձորենու մի մեծ ճիւղ, վրան էլ կախում են մալի գլխի ոսկորը տրեխի հին թելով, կամ թէ վրան ձուի կճեպներ շարում:

5. «Աչկնըռած» կովին լաւցնելու համար պէտք է օջախի շղթան երեք անգամ կոխել խուս ջրի մէջ, երեք անգամ էլ մի խանձող դնել—հանել և ապա տալ կովին խմելու:

Վախճի՛ս այս դեղերն են անում. վերցնում 1 ձու, 1 հին տրեխ, 1 «մատօն», 3 հատ ածուխ, 3 հատ մոխրի «փիփիլ» (հաց), «բէքմէզ» (պտուղներից շինած մեղր) կամ քացախ, տանում գերեզմանատուն, վրան դնում, կրկնում 3 անգամ «քու փայլ իսա է» (բաժինդ սա է) ասելով, և ապա վերադառնում առանց յետ նայելու: Այդ դեղը պէտք է վախեցած օրն անել, կամ թէ սպասել այնքան՝ մինչև որ էլի նոյն օրը գայ:

«Կեօխ», ինչպէս վերևն էլ ասել ենք, շատ պատճառներից է լինում. նոր ծննդկանից, մեռելից, մսից, օձից և այլն: Ասում են մինչև անգամ փայտը ուսին տուն մտնելուց էլ փոքր երեխան կարող է «կեօխ» բռնուել: Դրանից բժշկուելու համար բացի վերը յիշածներից, կան և ուրիշ միջոցներ, բայց ամենաազդու դեղը սա է. պէտք է հալել արճիճ կամ մում, (կամ երկուսը միասին), աւելի ոյժ ունի արճիճը: Հալում են այսպէս. ջրաղացի տակից զիշերով ծածուկ ջուր են բերում, աչնպէս որ ոչ ոք չիմանայ. ոչ մարդ, ոչ թռչուն: Բերած

ջուրը գետնի վրայ չը դրած (թէ չէ զօրութիւնը կանցնի), կախում են ուղղակի օջախի շղթայից: Ջուր բերողը ով կուզէ լինի, միայն պէտք է մօր առջինեկը լինի: Յետոյ գնում են եօթը պատից (արտի) փայտ հաւաքում, որ նրանով տաքացնեն բերած ջուրը: Վաղ առաւօտեան, թուռնները չը դարձած, պէտք է եօթը աղբիւրից էլ ջուր բերել: Երեւել «սախօնը» (թաս), վրան Յ հատ հացի գդալ դնել, երկուսը մի կողմը, մէկն էլ նրանց վրայ՝ խաչաձև: Յետոյ հալում են արձիճը (կամ մօմը և կամ երկուսը միասին): ջրով «սախօնը» բռնում են «կեօխ» բռնուածի զլխին, լցնում հալած արձիճը կամ մօմը «սախօնը»՝ գդալների արանքից: Ջրի մէջ սառչելուց լետոյ՝ արձիճը նորից հանում են, հալում և ածում «սախօնը»: այդպէս երեք անգամ կրկնում: Այնուհետև «սախօնը» էլի զլխին բռնած՝ կրկնում են նոյն բանը առաջուան կարգով, ջուկ-ջուկ սրտի, ծնկների ու ոտների համար, մտքում նրանց անունը տալով, ամեն մէկին երեք անգամ: Հալողն ու «սախօնը» բռնողը միևնոյն մարդն է լինում և անպատճառ մօր անդրանիկը: Նոյնպէս անդրանիկ է լինում աղբիւրներից ջուր հաւաքողը: Դրանից լետոյ հիւանդը կը լաւանայ, բայց հալած օրը չը պէտք է ուրիշի տունը գնայ, թէ չէ ուրիշն էլ կը բռնուի:

Կայ և ուրիշ դեղ: Պէտք է ման գալ, գտնել մի այնպիսի «մաղբօլի» փուշ (մոշի թուփ), որի ճիւղը ջուկ արմատ տուած լինի: Պէտք է ճիւղը մի քիչ բարձրացնել և հիւանդին նրա տակովն Յ անգամ անցկացնել՝ երկու արմատի արանքից, որ ցաւիցն ազատուի:

Երբեմն «մաղբօլի» տեղ վերցնում ճեղքում են միջից խաղողի վազը (տանու կամ վալրի) և կամ «ջադուլի փուշը», ծայրին մի քիչ թողնում, որ իրարից չը բաժանուին. դրանց միջից անց են կացնում հիւանդին Յ անգամ:

Օձից «կեօխ» բռնուածին բժշկելու համար պէտք է մի օձ բռնել, կիսահողի անել, հիւանդին նրա վրայ լողացնել, որ ցաւը նրան անցնի, և ապա թէ բաց թողնել օձին:

«ՕՔիւռլ» (ծնոտների ու բկի տակի խուլերի հիւանդու-

(Թիւն) Հիւանդ երեխին լաւացնելու համար պէտք է նրա հօր շապիքը լուանալ և նրա ջրով լողացնել երեխին:

Բերանից ջուր գնացող երեխին պէտք է խմեցնել քեռու տրեխներին ջուրը:

Բնացած դէմ, ենթադրելով որ նա միւս կերած հացիցն է, բռնում կատուի ոտները 3 անգամ քսում են դրսից բխին, ասելով. «մուկն օր հաց կերաւ. դուն ոչտեխ էյդ (ոչտեղ էիր)»:

Գայլի կծած հաշի փորի տակ ու վրայից որ 3 անգամ մի քաճ շուն պտտեցնեն, էլ չի սատկիլ:

Գալլի կծած տեղից մի կտոր միւս կտրում, զցում են նոր ծննդւանի ոտի տակ: Վէրքը լաւանալուց լետոյ մինչև 7 տարի աչն մալին էլ գալլը չի մօտենալ:

«Քնեօր» ունեցող հորթին՝ ճտին մի թել են կապում և 3 անգամ սալորի ծառի շուրջը պտտեցնում. ապա վերցնում մի նոր մեխ, նրանով հորթի երկու ականջը թեթեւ կերպով ծառին մեխում ու թողնում, որ հորթը ինքը քաշի, ազատուի:

Անտառում մի տեղ նստելիս՝ պէտք է թքել և ապա նստել, որ չը լինի թէ բորոտ «ղիափի» տեղ լինի և նստողը բորոտի:

Թէ որ մէկը մի տեղ ընկնում, իրան ցաւեցնում է, տնից մէկը, հայրը կամ մի ուրիշը, գնում է ընկած տեղը փետատով փորում. թէ որ միջից ածուխ է դուրս գալիս, տանում խմեցնում է հիւանդին որ լաւանայ:

Երբ ալբիները նորից ամուսնանում են, լսողները պէտք է իրանց զլխի տակի բարձերը տակն ու վրայ դարձնեն, որ երեսը տակը դայ, աստառը վերևը, թէ չէ հարբուխ կընկնին:

Թէ որ երկար ու ծանր հիւանդը (աւելի՝ ծեր կամ անգամալոյճ) բեզրեցնում է, չի մեռնում, ծածուկ նրա հասակի չափ թել են վերցնում և մի ուրիշ մեռելի հետ գերեզման դնում, որ հիւանդը շուտ մեռնի:

Երազի Դեհու-Բի-նը: Սրանք էլ, ինչպէս ամեն տեղի հայ ժողովուրդը, խորին հաւատ ունին երազի վերայ: Ընդունում են, որ երազը սուտ, դատարկ բան չէ. մի միտք, մի իմաստ ունի մարդու կեանքի և ապագայ վիճակի վերաբերմամբ: Ե-

բազմաթիւ բացատրութեան նրանք աւելի են հաւատում, քան ուրիշ որեւէ նախապաշարմունքի: Միւսները կամաց-կամաց մոռացուում, անտես են առնւում, մինչդեռ երազին համարեա ամենքը հաւատում են: Այդ բանին վկայ ունին նրանք բացի ս. Գրքում պատմուած օրինակներից, և իրանց անձնական կեանքից բազմաթիւ դէպքեր, երբ այս կամ այն երազից լետոյ յայտնի բաներ են պատահել: Մեծ հետաքրքրութիւնով տեսնողը զարթնելուն պէս սկսում է պատմել տանը, հարեանին կամ բնակերոջ տեսած երազը, աշխատելով նրանց կարծիքն իմանալ: Երազը մեկնելու համար սովորաբար իւրաքանչիւրը օգտուում է պապերից լսած բացատրութիւնից: Երբեմն ծանր և սարսափելի երազների համար դիմում են տէրտէրի և կամ ուրիշ խելօքների խորհրդին, իրանց յուզուած ու անհանգիստ հոգուն բաւականութիւն տալու համար:

Երազում տեսած ամեն մի բան իր մեկնութիւնն ունի, որ այստեղ աւելորդ ենք համարում մէջ բերել:

Մարմնի հնդամների խողջ: Սրանք էլ են այլ և այլ բացատրութիւն տալիս մարմնի անդամների խողին, թէ և խիստ կերպով՝ ոչ ոք նշանակութիւն չի տալիս այդ բանին և սովորաբար անուշադիր են թողնում: Աչքը որ խաղայ, ասում են, չը պէտք է ուրիշին ասել, թէ չէ աչքը լաց կը լինի:

Ձեռքը որ քոր գայ, թէ որ աջը լինի, մէկից փող կը գայ, իսկ թէ որ ձախը՝ մէկին փող կըտայ:

Ոտի տակը որ քոր գայ, ճանապարհ կը գնայ: Եւ այլն:

Տ Օ Ն Ե Ր

Նոր-աւերի: Նոր-տարու. նախորդ օրին (դեկտ. 31) «Պաղ-կըմուտ» են ասում: Այդ օրը կանանցից նրանք, որոնց որդիքը ծաղիկ չեն քաշել, ոչինչ չեն անիլ, իսկ առհասարակ բոլորն էլ «ուկ» չեն մանիլ, գլխները չեն լուանալ, որ մազը չսպիտակի և այլն: Այդ օրը եօթը տեսակ կերակուր ու տեսակ-տեսակ հացեր են եփում. եփած կերակուրն էլ ոմանք մինչև երեք օր ուտում են: Այդ կերակուրներն ու հացի տեսակներն